

פסח

מלאכה ותספורת בערב פסח

יט. יש מי שאוסר לעשות מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה אפילו על ידי גוי (שו"ע או"ח סי' תסח ס"א. וטעם המתירים הוא דאין איסור אמירה לגוי באיסורים דרבנן, ועיין רמ"א שם וראש יוסף, ושולחן גבוה שם סק"ד, ובמ"ב סק"ה כתב הטעם משום דערב פסח אין בו קדושת יו"ט ולכן מותר אמירה לנכרי. והאוסרים סוברים דאף באיסור דרבנן אסורה האמירה לנכרי בשאר איסורים, ואם משום דערב פסח הוא בכלל מועד, ודומה לשבת ויו"ט, וע"ע בפרי חדש וביאור הגר"א סק"ד. ובדבר יהונתן – הו"ד בסדר הערוך ח"ב עמ' רפח פירש לאסור משום דיש שליחות לגוי לחומרא וכמבואר ברש"י שבת דף קנג ע"א ד"ה מאי טעמא, וב"מ דף ע"א ע"ב ד"ה ואם, בשלמא, וכיון שהגוי נעשה שלוחו של הישראל ושלוחו שלאדם כמותו לכן אין לעשות מלאכה בערב פסח על ידי גוי. וע"ע שו"ת בית אפרים יו"ד סי' סב ודעת תורה, ועוד בדין איסור אמירה באיסורי דרבנן ראה לעיל פ"ב ס"ה). והמנהג כמתירים (מלכים אמניך עמ' שכא).

כ. מי שלא הספיק להסתפר קודם חצות, הסכימו האחרונים שיכול הוא להסתפר על ידי גוי אחר חצות, והמחמיר תבוא עליו הברכה [דסוף סוף בהטיית הראש הרי הוא מסייע] (משנה ברורה סימן תסח סק"ה, ועיין הלכות חג בחג פסח עמ' רנד).

חמצו – בחדרו ובאכילה

כא. אסור להשאיר חמצו של גוי שהוא באחריותו בביתו (שו"ע או"ח סי' תמ ס"א ועיין משנה ברורה סק"ד, ויתכן שאף לא מועיל על זה מכירה כיון שאין גוף החמץ שלו, ויש מקילין בדבר. ובתשובות והנהגות ח"ב סי' רכא אות ב כתב שמכיון שהחדרים שהמשרתים

הנכרים גרים בהם לא מושכרים להם, ויכול הוא לסלקם ואזי ישאר החדר של המשכיר, וכיון שלא ברק שם את החמץ עלול הוא להיכשל, לכן המליץ להוסיף בשטר המכירה – הרשאה שהוא משכיר לגוי את בתי המגורים של המשרתים, ואז הוא פטור מבדיקה). ובכלל יש להזהיר היכן שישנם עובדים זרים השוהים בבית יהודי, שלא להניחם לאכול חמץ ברשות המעביד, משום מראית עין שיחשבו שהמעביד הוא זה שמאכיל להם את החמץ (שערי הוראה ח"ה עמ' קז, ע"פ שו"ע או"ח סי' תמ ס"ג ומ"ב סקט"ז ושע"צ סק"ל ושו"ע הגר"ז ס"ג, וכ"ה במלכים אמניך עמ' שמח).

כב. מותר לומר למשרתו הגוי [שמזונתיו עליו] אפילו בשעה שהחמץ אסור בהנאה, קח מעות וקנה לך מזונות ואכול, ואף על פי שיודע שיקנה בזה חמץ. ובשעת הדוחק אף מותר לו לומר לך לפלוני גוי ואכול אצלו ואני אפרע לו, או לומר לגוי בעצמו תן למשרתי לאכול ואשלם לך. אולם לא יקדים לו את המעות (שו"ע או"ח סי' תנ ס"ז ומשנה ברורה שם. ובס' אזני יהושע הלכ' פסח סכ"ב כתב שאם נתן לו כסף לקנות חמץ לעצמו קודם הפסח, מותר לגוי אפילו להכניס את החמץ לבית הישראל אם ידוע לכל שהוא משרת בבית ישראל, אבל ליתן לו כסף בתוך הפסח כדי לקנות חמץ אסור, ויותר טוב להשכיר לו מקום מיוחד שיאכל שם – ע"פ רב פעלים ח"ב אות נה).

עניני פסח על ידו

כג. כתב בספר התניא "כל עניני פסח לא יעשה על ידי אינו יהודי" (הו"ד בבאר היטב או"ח סו"ס תסז ובמשנה ברורה שם ס"ק פח. בערב פסח שחל בשבת, דן בספר התעוררות התשובה – סופר או"ח סי' רי, אם אפשר לבדוק באופן שהגוי יחזיק את הנר והיהודי יבדוק, ע"ש). *אין לסמוך על הגוי לענין בדיקת החמץ (משנה ברורה סי'

תלב סק"ח), אולם בענין שריפת החמץ של ישראל ניתן לסמוך על הגוי בישראל עומד על גביו (משנה ברורה סי' תמוז סק"ז, והגרעק"א פליג).

כד. נהגו בליל הסדר שאחר יטול את ידי בעל הבית דרך שררה (ויגר משה סי' כד אות ח בשם סי' אפי רברבי), ואף שנטילה זו אינה שונה מכל נטילת ידים שניתן לעשותה על ידי גוי, מכל מקום בליל הסדר משום קדושתו ראוי שלא להשתמש במים ששאב וכל שכן שלא יטול ידיו ממנו (עיין שו"ע או"ח סי' קנט סי"א וטו"ז סקט"ו ומג"א סקכ"ב וא"ר סק"כ, שו"ע הגר"ז ס"כ ומ"ב סקס"ט. ובחזו"א או"ח סי' כג סק"ח כתב שאין מקום להחמיר חומרא זו, וע"ע הגדת חיים לראש אות ג, ונטעי גבריאל פסח ח"ב עמ' תה. וראה תחילת פ"א ס"א מש"כ לענין נטילת ידים בשאר זמנים ע"י).

סיפור ההגדה בפניו

כה. סיפור ההגדה כשנוכח שם מטפל גוי וכד', אם ישנם מסובים אחרים אין בזה איסור (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קלב, וכתב שם דמה שאמר ר' אמי בחגיגה דף יג ע"א אין מוסרין דברי תורה לגוי, הוא דוקא כשכונתו למוסרם להגוי בעצמו, אבל היכן שכונת הלומד דברי תורה הוא ללומדם בעצמו, או למוסרם ליהודים הנמצאים שם, אין איסור ולא איכפת לנו מה שגם הגוי ישמע מימלא את דברי התורה. וע"ע יומא דף פז ע"א וירושלמי פ"ב דסוכה ה"א ובסוכה דף כ ע"ב הובא דבריהם בתוד"ה ראיתם, וע"ע רמב"ם פ"ח מעבדים הי"ח ושו"ע יו"ד סי' רסז סעיף עא, ושו"ת שבט הלוי ח"ב סימן נט שציין לתוס' חגיגה שם ד"ה אין ודף יג ע"א שיש איסור משום "מגיד דבריו ליעקב" [תהילים קמו,יט], וע"ע ב"ק דף לח ע"א ותוס' שם ד"ה קראי ויו"ד סי' רמוז סי' וראה מש"כ סוף פ"א סעי"ח).

תשעת הימים וט' באב

מלאכה נקיון וכיבוס

כו. אין ליתן לגוים לכבס בגדי ישראל מראש חודש ואילך [ולבני ספרד בשבוע שחל בו] (שו"ע או"ח סי' תקנא ס"ג, ואע"ג דאמירה לנכרי בדרבנן מותר וראה לעיל סי"ט מה שציינו בזה. וכמבואר בשו"ע או"ח סי' שז ס"ה מ"מ משום חומרא דט"ב נהגו לאסור אף בזה, ראה ברכי יוסף או"ח סי' תקנא סק"ד, וע"ע פמ"ג בפתיחה להלכ' יו"ט ח"א פ"ג אות ו, ומחזיק ברכה סי' רמד אות ב', ושדי חמד ח"א עמ' 52, 178). *ולענין בגדי חולה שבגדיו מתלכלכים באופן מרובה, יתכן להתיר, משום שאין זה לתענוג, וגם שיש בזה צורך בריאות, ויעשה שאילת חכם להגדרת הדברים (ראה או"ח סי' תקנא ברמ"א סי"ד ובפוסקים לענין קטנים. וראה עוד פ"ב סנ"ט לענין שבת).

כז. *גוי העובד אצלו בקביעות ורוצה לכבס את בגדיו בתשעת הימים בבית הישראל, אין צריך למחות בו (הגרצ"ו, מפני שדינו כגוי ששוכר דירה מישראל שמותר לו לעשות בה כל צרכיו, ע"כ עמ' ט). ^לענין ניקיון הבית, במה שקשור למקום שהגוי משתמש בנפרד או עם הישראל אין למחות בו, ובמקום שהוא רק שייך לישראל ימעט בנקיון (ראה בזה בהלכות אמירה של שבת).

כח. איסור מלאכה בתשעה באב הוא לישראל בלבד, אבל על ידי גוי מותר, ואפילו כשעושה צרכי ביתו (בית יוסף באו"ח סי' תקנ"ב – ג בשם הרוקח סי' שי, ולבוש סכ"ג, ובאליהו זוטא סק"א הביא משיירי כנה"ג דמלאכה שהיא מפורסמת אסור [כבנין בית]. ויל"ע בנקיון הבית ע"י גוי בבוקרו של ט' באב דשמא היכן שצריך להורות לו היאך לנקות, ולעמוד עליו שיעשה כהוגן יש בזה היסח הדעת מן האבילות, ראה ביאור הלכה שם ד"ה ע"י, וישועות דניאל עמ' סז. וגוי קבוע היודע את מלאכתו שמא אין לאסור, דעושה מעצמו, ומאידך אם יש איסור לסדר ביתו משום אבילות עד חצות, אין מקום לחלק).

יום טוב וחול המועד

גילוח ומלאכה בחול המועד

כט. אין מגלחין במועד בין הראש בין הזקן ואפילו על ידי גוי (שו"ע או"ח סי' תקלא ס"ב וביאור הלכה שם ד"ה אין מגלחין).

ל. כל מלאכות שאסור לעשותם בחולו של מועד אסור לעשותם אפילו על ידי גוי, שעשו חכמים דין חול המועד כדין שבת ויום טוב לענין זה (שו"ע או"ח סי' תקמג ס"א). אולם לענין חולה ורפואה אף שאין סכנה [אף שבשבת ויו"ט אסור לעשות מלאכה ע"י גוי] בחול המועד מותר (שו"ע או"ח סו"ס תקלב וס' משחא דרבוותא – אלפסי ס"ב ומשנה ברורה סק"ה, ושו"ת אבני נזר או"ח סי' שצד שעה, ושו"ת חשב האפר סי' קמו).

לא. נראה שאף במקום שמותרת מלאכת חול המועד על ידי ישראל, אם ניתן בקלות לעשות על ידי גוי, ראוי לעשות כן. אמנם במלאכות שהם לצורך אוכל נפש וצרכי רבים מותר לכתחילה על ידי ישראל (מועדי ה' – חול המועד עמ' קטו).

לב. יש להקל לסדר השולחן מיום טוב א' ליום טוב ב' על ידי גוי (דעת תורה או"ח סי' תמד ס"א ד"ה וע"ע ע"פ הפמ"ג סי' תקג א"א סק"א).

בישול עבור הגוי ביום טוב

לג. אין מבשלים לצורך גוי ביום טוב (שו"ע או"ח ר"ס תקיב), ואין להזמינו אפילו באופן שיהא איבה, אולם אם יגרם מצב של ביטול שמחת יום טוב, אז יש

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

להקל להזמינו וליתן לו ממה שהכין לעצמו (ביאור הלכה סי' תקיב ס"א ד"ה אסור). עובדים זרים העובדים בבתי ישראל גם בימים טובים ומבשלים הישראלים עבורם לא נקרא דבר זה הזמנה, אך אסור לבשל במיוחד בשבילם (חוט שני הלכ' יו"ט עמ' סד). אלא מרבה בשבילם באותה קדירה שמבשל לעצמו, ולא יאמר בפירוש שמבשל בשבילם (רמ"א או"ח סי' תקיב ס"א ומ"ב סק"ב. ובמלכים אמנ"ך עמ' שמה – ו, ובהערה אות לא כתב לדון אם מותר לבשל במיוחד עבור המשרתים כדי שיתחזקו ויוכלו לשרת את הישראל, ומדובר שבלא זה לא יוכלו לשרתו, והביא משם הגר"ח קניבסקי שליט"א שהוכיח להיתר).

בישול עבור גוי בחול המועד

לד. אסור לעשות מלאכת אוכל נפש עבור גוי בחול המועד (חיי אדם כלל קו סי"א). גוי הנמצא בבית ישראל ומטפל בחולה הנמצא שם, האופן הראוי מלכתחילה לכוללו בהכנת המאכלים, על ידי שכשמבשל עבור הבני בית ירבה גם עבור הגוי. ובאופן שאי אפשר להרבות עבורו, וכגון שרגיל במאכלים אחרים יש להתיר לבשל עבורו במיוחד (ראה שו"ע או"ח סי' תקיב ס"א ומ"ב סק"ד, וסי' תקמ ס"ה, שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קכה, שו"ת מי מנוחות – ריזל סי' סא).

מלאכה בחול המועד

לה. אסור להעסיק פועלים בכל מלאכה אסורה בחול המועד בין יהודי ובין גוי (שש"כ פס"ז סי"א והערה לה, לו). ויל"ד לענין העסקת עובדים זרים הן מצד

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

שאינ מצווים להחיותם (דביהורי שנצרך לחיותו מבואר באו"ח סי' תקמב ס"ב שמותר להעסיקו), ומאידך מכיון שהם עובדים קבועים שמא הם בגדר מזונתיו עליך שמותר להעסיקו, ויעשה שאלת חכם (וכמו"כ יש להוסיף חשש שיבואו לידי בטלה ושאר מרעין בישין).

פרק ה: במטבח ומאכלים

פתיחה לדיני מאכלי גויים

להבדיל בין ישראל לעמים

בין י"ח הגזירות שנמנו בהם בית שמאי על בית הלל ונקבעו בעליית בן חזקיה בן גרון כדבריהם, נמצא האיסור לאכול "פיתן שמנם וינם של גויים" (שבת דף יג ע"ב. דף יז ע"ב עבודה זרה דף לה ע"ב). וכתב הרמב"ם (פי"ז ממאכלות אסורות ה"ט) "ואע"פ שאין לאיסורן עיקר מן התורה, גזרו עליהן, כדי להתרחק מן הגויים עד שלא יתערבו בהן ויבואו לידי חתנות. ואלו הן: אסרו לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך, ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן".

חכמינו ז"ל הרואים את הנולד, חזו בעיני הבדולח למרחוק, כי יגיעו ימים בהם יטעו רבים במחשבת זדון ויעלו בליבם, שמן הראוי לבני ובנות ישראל

להתערות בגויים ולהתחבר עמהם על ידי ביקורים ומפגשים משותפים, להכיר את תרבותם, ובעיקר את מאכליהם ואורח חייהם. ועל כך התריע דוד המלך ע"ה "ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם" (תהילים קו, לה), שהרי אמרו חז"ל: גדולה לגימה שמקרבת... (ראה סנהדרין דף קג ע"ב). ופירש רש"י (שם ד"ה לגימה) שמדובר על אכילה שמאכילין את האורחים.

ולכך באו חכמים, וכדרכם עשו משמרת לתורה, גדר ושמירה להרחיק את האדם מן העבירה ולהבדיל בין ישראל לעמים, לבל יתקיים חלילה מקרא שכתוב "ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, כי יסיר את בנך מאחרי, ועבדו אלהים אחרים... וקרא לך, ואכלת מזבחיו ולקחת מבנתיו לבנך, וזנו בנתיו... והזנו את בניך" (דברים ז, ג שמות לד, טו) [ע"פ ס' הכשרות עמ' תלט].

סדר הגזירות

בגמרא עבודה זרה (דף לז, ב) מבואר שרבי יוחנן למד דין איסור בישולי גויים מן הכתוב, עיין שם. וביפה עינים (שם) הביא שדעת הירושלמי שאיסור זה אכן איסור תורה, וכ"כ בקב הישר (פ' עה), אולם רוב הפוסקים סוברים שאיסור זה הוא רק מדרבנן. בבן איש חי (שנה ב' הקדמה לפ' חוקת) כתב שחכמים ראו בזה טעם נסתר, ועל כן אף שבטל הטעם המפורש לא יתבטל האיסור. וז"ל "...ואע"פ שיש לכל גזרות אלו טעם נסתר וסוד עמוק, עם כל זה לפי הפשטהנגלה, גזרו כדי לשמור אותנו ולהבדיל אותנו מן העמים, לקיים מה

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

שכתוב 'הן עם לבדר ישכון ובגויים לא יתחשב...' וכן הוא אומר 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו'.

בתוספות (שם ד"ה והשלכותוכן הוא בריטב"א) הביאו את סדר הגזירות במאכלי הגויים וכתבו, ראשונה גזרו על "בישולי גויים" שגורם קירבה יתירה ובהמשך גזרו תלמידי שמאי והלל על "פת גויים", ובמאירי פירש שלא גזרו מתחילה על פת גויים מפני שיש בה חיי נפש ורק אח"כ ראו שמאי והלל לגזור מפני שראו שדבר זה מביא גם לקירבה. אולם ברמב"ן (הו"ד בריטב"א שם וכן הוא במאירי ע"ז דף לה ע"ב) מובא דעה הפוכה הסוברת שקודם גזרו על פת גויים שיותר מצוי ואח"כ הוסיפו על בישולי גויים. אולם ברמב"ם (פי"ז ממאכלות אסורות ה"ט) נתבאר שהכל נאסר בגזירה אחת.

עוד מבואר ברמב"ם (שם ה"ב) שמתחילה גזרו הן על פת פלטר [אופה] והן על פת של בעה"ב, וברשב"א בתורת הבית מבואר שמתחילה גזרו רק על פת בעל הבית ואחרי זה הוסיפו על פת של נחתום. ובבישולי גויים כתב הראב"ד שבתחילה גזרו רק במאכלים שנתבשלו עבור הגויים עצמם שבזה עיקר חשש חתנות, ואח"כ הוסיפו גם על מה שמבשלים לישראל (ראה שו"ת דברי חיים ח"ג ס"ל).

וסיבת האיסור בשלקות, נחלקו הראשונים (ע"ז דף לה ע"א), שלשיטת רש"י הטעם כדי שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה, ויאכילנו דבר טמא. ולשיטת התוספות, נראה יותר לפרש הטעם משום חתנות.

לענין "שמן גויים", רבי ובית דינו התירו (ע"ז דף לה ע"ב) מפני שהגזירה בזה לא נתקבלה. וברמב"ם (שם הכ"ב) כתב, שהמחמיר לאסור שמן גויים הרי הוא

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

ממרא את פי בית דין והרי זה בחטא גדול. ואין בזה בישולי גויים מפני שהשמן נאכל חי, ואין בזה משום גיעולי גויים [אם בישל עם שמן זה] מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו, [עוד הוסיף הש"ך (יו"ד סי' קג סק"ד) שבלא"ה סתם כלים אינם בני יומם].

וב"יין גויים" החמירו יותר מבישולי גויים (ראה ע"ז דף כט ע"ב) ונאסר אף בהנאה והרי זה כיון נסך. וברשב"א תורת הבית (ב"ה ש"א) כתב שתחילה אסרו בשתיה, ואחרי זה הוסיפו לאסור בהנאה.

תקלה וזהירות

בשולחן גבוה (סימן סג ובמחודש אות ז) הביא מעשה נורא היאך שפחה אחת הכשילה את אדוניה זמן רב, על ידי שהיתה מוסיפה בתבשיל באופן קבוע נר של חלב כדי להכשיר את המאכל ולהטעימו. וסיכם את הדברים: ומכאן מודעה רבה למי שיש שפחה גויה בתוך ביתו שלא להאמינה, לא על המליחה, בלא שומר ישראל עומד על גבה, ולא על התבשיל ולא על היין, כי אין אמונה בגוי אפילו בפגר, כי כל מגמת פניהם הוא להשיב חלקם, כמו שכתב הטור בסוף סימן קח, עכ"ד.

בספר מתורת שמחה (עמ' פה) מתולדותיו של מוח"ז הגר"ש קפלן זצ"ל גאב"ד צפת והגליל מובאים עובדות מהתלוותו אל מרן הגרי"ז זצ"ל בעלותו לארה"ק, ויש מן הענין להביא היאך גם בטלטולי הדרכים לא היקל מרן זצ"ל בשום פרט – וגם בעניני כשרות המורכבים, ורגלי חסידיו ישמור שהקב"ה זימן

לו בהשגחה פרטית לשמור על קוצו של יו"ד, והרי זה בבחינת הבא ליטהר מסייעין אותו, ודבר זה לימוד גדול כמה על כל אחד לשמור מכל משמר על כל פרטי ההלכה הצרופה, ודבר זה יהא סגולה אמיתית שלא יכשל לעולם ועד.

וכך מובא שם: בעיר 'אודסה' היינו עד מוצאי שבת, ואז עלינו לאוניה ונסענו ל'איסטנבול', נסיעה שארכה יומים. האוניה התעכבה בדרך יותר מן המתוכנן, ובינתיים אזל מלאי המזון שלקחנו עמנו. כשרות האוכל במטבח האוניה היתה מפוקפקת, וכמעט שהיינו אובדי עצות... כשהרגיש בכך האחראי על המטבח באוניה ניגש בהכנעה אל מרן הגרי"ז זצ"ל וסיפר לו כי במחסן האוניה יש עמו כלים חדשים שעדיין לא השתמשו בהם כלל, וכי הוא יכול להכין בהם עבור הרב ומלויו מאכלים של ירקות וכדומה, ללא חשש.

מרן זצ"ל הסכים, והודה לו על טוב לבו... וכן שלח עם אחראי על המטבח את רבי שמחה זצ"ל כדי שיבעיר את האש בבישול הירקות, ולא יהא בהם חשש "בישול גויים" חלילה. בדרך אל מחסן האוניה, נענה האיש לרבי שמחה זצ"ל...בודאי נשלחת עמי מחשש ל'בישול גויים', אולם דע לך כי הנני יהודי כשר!...

כאשר חזר רבי שמחה זצ"ל מן המטבח ושח את הדבר, נהנה מרן הגרי"ז זצ"ל ואמר: רק עתה נסתלקה תמיהתי שהרי אמרו חז"ל "שלשה סימנים יש להם לישראל, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים", וביאור דבריהם שרק טבעם של ישראל שהם רחמנים ורק הם מצוינים במידה זו משא"כ טבעם של גויים

שאכזרים הם, ואם כן תמיהתי היתה גדולה, היאך רצה הלה להיטיב עמנו, ואכן עכשיו נסתלקה תמיהתי.

ההתבוללות כתוצאה מזלזול בגדרים

בשערי הוראה (ח"ד עמ' קח והובא גם בהליכות שלמה מועדים פ"ג עמ' מב בארחות הלכה הערה 11) נכתבו דברי התעוררות מהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בחומר האיסור של בישולי גויים, וכתב שם דעתו על רבוי נשואי תערובת רח"ל ובפרט בארה"ב באופן שלא היה מעולם בכלל ישראל, שכל זה בא עלינו מהחיפוש אחר קולות בגזירות חז"ל של בישולי גויים. ולא יעזור ההתאמצות בענין ההתבוללות כל זמן שלא יפרשו מהקולות בענין זה שדבר זה הוא ההיפך מרצון חז"ל בתקנותיהם... והעצה היחידה לכך היא לילך מן הקצה אל הקצה, ולהחמיר עד מקום שידינו מגעת ואע"פ שאנו בני אשכנז יוצאים ביד רמ"א... על כל פנים כדאי היא הצלת ישראל שנדחוק בשבילה ככל האפשר במה שהקיל הרמ"א ונחמיר בכל עניני בישול גויים כמעט כשיטת הבית יוסף, וכגון ב' הלכות הא' בהא דהקיל הרמ"א... בהדליק הנכרי את האש מאש של ישראל שיש להחמיר דאם הבעיר הישראל אש קטנה מותר שידליק ממנה הנכרי תחת סיר אחד בלבד, אבל אם בא להדליק האש תחת סיר נוסף צריך הישראל להדליק שוב את האש הקטנה... והב' דהתיר הרמ"א... דסגי בהכשרת התנור פעם אחת... דבזמנינו עלינו להחמיר בדבר ולהכשיר רק מה שהונח כבר בתוך התנור בשעת ההכשר ותו לא... עכ"ד. ומכאן כל ירא אלוקים יקח אל לבו חומר הענין עד שמתגלגל בסיבתו הסרת

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

בן ובת מכלל ישראל רח"ל, ודבר זה מעורר להתחזק במשמרת למשמרת שחלילה לא ירח ממנו נידח.

[וכבר נחלקו הדעות ב"אדם חשוב" אם יחמיר על עצמו בכל מילי דגויים ואפילו בדברים המותרים (עיין שבת דף נא ע"א ושו"ת באר שבע סי' מח וש"ך יו"ד סי' קנב סק"ב ודגול מרבבה סי' קיג ס"א וערוך השולחן סעיף יא). ובתשב"ץ (ח"א סימן פט ד"ה אבל) כתב, שדברים הבאים לתענוג בעלמא ודאי יחמיר על עצמו ויקל על אחרים. וע"ע מהרש"ם ח"ה סי' לו. ובאילת השחר (שבת שם) פשיטא ליה דכל מה שצריך להחמיר הוא רק היכן שיש אנשים שיכולים ללמוד ממנו אולם באין יכולים ללמוד ממנו מותר (והוכיח דבריו מד' הירושלמי שביעית פ"ח ה"ח. עוד בכ"ז ראה בשו"ת מנחת יצחק סי' עה אות ל ושבת הלוי ח"ו סי' קח אות ג, וע"ע מג"א אור"ח סי' רנז סקט"ו ותוס' שבת סי' רנד סק"ז)].

הדין "מאכלי זוי"ם" ע"פ הדברים צ"ס ס' הכשרות, א"פ שו"ת פדבריס רבי' מלמד הוספות רבות וקד'קת כל השיטות פסני' והצדקת הד' ל'פי תנצ'ק ל'צנ'נו בהשמטת והוספת פרטים ל'פי הצנ'ן.

פת גויים

האיסור

א. יש דברים... שחז"ל אסרום עלינו... כדי להבדיל אותנו מן הגויים בתכלית ההבדל, כדי שלא נתערב ונרגיל עצמנו עמהם שעל ידי זה ימשכו הלבבות ויקרבו דעתם אלו לאלו ויבואו לזנות ולהתחתן עמהם... וכל שכן על ידי מאכל ומשתה שנוח לאדם להתפתות לזה ולכן גזרו על פתן... (ע"פ שו"ע יו"ד סימן קיב ס"א. וז"ל החכמת אדם כלל סה ס"א ע"פ הגמ' ע"ז דף לו ע"ב: גזרו על פיתן ושמן

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

משום יינן ועל יינן משום בנותיהם, [ופירש רש"י שם שהיין בוער בו ומביאו לידי בנותיהן] ועל בנותיהם משום דבר אחר. וראה ש"ך (שם) שכתב שהיכן שאפשר להשיג פת ישראל אין לאכול פת גויים אפילו של נחתום גוי, אם לא שהפת של הגוי יותר יפה.

ב. אפילו אין לגוי האופה בנים או בנות, וכגון שהוא אינו נשוי ולכאורה אין חשש חתנות אפילו הכי אסור (רמ"א שם, וכף החיים סק"ט לדעת הט"ז סק"א משום לא פלוג. והש"ך שם סק"ד ביאר ע"פ הרשב"א סי' רמח שהטעם שלא חילקו, שאף שאין לזה, יש לזה). ואיסור זה נאמר אפילו באופן שאין הגוי האופה עובר עבודה זרה בפועל (פמ"ג שם בשפ"ד סק"ב וכה"ח שם סק"ד).

הגדרת פת

ג. פת שאסרו חז"ל הוא הנעשה מזה מיני דגן, והם: חיטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל, ושיפון (דיש להם חשיבות ומביאים לידי קירוב – ט"ז סק"ב) ואפילו אינו עולה על שולחן מלכים (פמ"ג משב"ז סק"ג וכה"ח סק"ט, ואבני נזר חיו"ד סי' צב אות ה-ו משמע שחולק). ועיסה של מינים אחרים [אורז ודוחן וכד'] אין בהם משום פת גויים (שו"ע ס"א ע"פ הרא"ש). ובתנאי שאינו עולה על שולחן מלכים, שבאופן שמינים הללו כן עולים על שולחן מלכים אזי יש בהם משום בישולי גויים ואף שאין זה מה' מיני דגן (ראה ב"ח). וברמ"א אכן כתב שאם יודעים שעולה על שולחן מלכים גם אורז אסור, ועיין בב"ח שכתב שבסתמא אינו עולה ואין צריך בירור. ובפת אורז המעורב בתבלינים בפמ"ג (סק"ג) כתב לאסור מפני שפעמים עולה על שולחן מלכים ונאסר משום בישולי גויים, ואף שאין נעשה ללפת את

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

הפת מכל מקום נאסר מפני שפעמים משביע בפני עצמו. וברא"ש כתב, שבמקום שאין מצויה הפת דה' מיני דגן, הרי פת קטניות חשוב עולה על שולחן מלכים ואסור.

ד. בנתערבו עיסה של מיני דגן עם עיסה של שאר מינים, כתב הפמ"ג (משב"ז סק"ב) שהולכים אחר הרוב.

ה. בספר פתחי הלכה (עמ' נג) סיכם מה נקרא פת, וכתב: כל שמברכים עליה ברכת "המוציא", באיזה אופן, ולכן כל מיני עוגות אף שעיסתן מעורבת בדבש, סוכר ותבלין, אף שאין מברכים עליהם ברכת "המוציא" נחשבות פת ונכללין באיסור פת גויים להקל ולהחמיר. להקל – שאם נאפות על ידי פלטר מותרות. ולהחמיר – שאם נאפות על ידי בעל הבית אסורות אף שאינם עולות על שולחן מלכים (שו"ע ורמ"א סי' וכה"ה סקל"ה). כמו כן כל סוגי הכעכים וביסקויט נכללים בדין פת, והמיקל לאכול פת פלטר מותר לאכלן גם כן (כה"ה סק"ה ולח). לחמניה עגולה שמשימים אותה במים רותחים לפני אפייתה (הנקרא בארה"ב בייגע"ל) דינה כלחם ואם נאפה על ידי פלטר מותרת בשעת הדחק (פמ"ג או"ח סי' קסח א"א סקל"ט וחזו"א או"ח סי' כו סק"ט. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' לג שכ"כ שאף שלפני האפיה מתבשל במים מכל מקום אסור רק משום פת גויים ובתנאי שאין מערבים בו שאר איסורים).

ו. עוגות מלאות במילוי של פירות, גבינה, וכד' מותר לאכול בין העיסה ובין המילוי אם נאפה על ידי פלטר, כי מילוי זה נאכל בדרך כלל גם בלי בישול ואין בו איסור בישול גויים.

ז. סופגנין בלינצ'ס וכן לביבות הנעשות מעיסה רכה ומטוגנות בשמן ואין נאפות בתנור אין להם דין לחם כלל, ואפילו קבע סעודתו עליהם אין מברך עליהם המוציא, לפיכך אינם בכלל פת גויים אלא בכלל בישול גויים ואפילו נעשו על ידי פלטר אסורות. אמנם אם נאפות במחבת בלא שמן [או עם מעט שמן כדי שלא ישרפו או ידבקו במחבת] דינם כפת היכן שיש להם תוריתא דנהמא, להוציא היכן שאין בהם תוריתא דנהמא כבלינצ'ס (שו"ת ריב"ש סי' כה כה"ח ס"ק לו ומג). סופגניות הנעשות מעיסה עבה דינם כפת אף שנתבשלו בשמן (שו"ת ריב"ש שם ועיין דרכי תשובה סק"ג). אולם לדין שעיסה שנתבשלה ברכתה בורא מיני מזונות, הרי שזה חשוב תבשיל, ועדיין יש לדון בזה משום בישולי גויים (הערת הגרפ"ש וכ"כ בס' בישול ישראל).

ח. סוגי איטריות: מקרונים וכוסכוס וכד' הנעשים בבית חרושת אין בהם איסור פת גויים, מכיון שאין ראויים לאכילה בלא בישול, ולכן אם בישראל ישראל הרי הם מותרים (דרכי תשובה סקנ"ה. וכנ"ל לענין פרפאלך לגבי בישול גוי).

ט. משחו הפת בביצים, נחלקו בזה המחבר והרמ"א (ס"ו), דהרמ"א אוסר [הגר"א אוסר אף באינו ניכר כעת כי היה ניכר מקודם, ועיין כה"ח סקל"ד שרק בשעת הדחק יש להתיר], והמחבר מתיר בכל אופן, שדעתו שהביצה בטילה לפת. ובלבוש (ס"ד) כתב שלכתחילה יחמיר כהרמ"א ובשעת הדחק יש להקל. [ולעצם השימוש בביצים מבואר בשו"ע (שם) שאין לחשוש משום דם, ופירש הש"ך (ס"ק טו) מפני שרוב הביצים אין בהם דם וכן אין מצויים ביצי עוף טמא, וכ"כ שהרמ"א החמיר. (ובס' הכשרות עמ' תמא כתב שכיום רוב רובן של הביצים אינם פוריות וכנראה שיש להקל)].

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

י. אפה פת ובתוכה בשר מבושל או תפוחי אדמה מבושלים (בורקס), אם הבשר כבר נתבשל מקודם, רק הפת אסורה מדין פת גויים, אבל הבשר מותר, וביאר הש"ך (סק"ה) משום שאין בישול אחר בישולי גויים (וכ"ה בפמ"ג סי' קיב משב"ז סק"ה). ואם הבשר או כל דבר אחר שבפנים עדיין לא נתבשל יש בזה גם מדין בישולי גויים, ואסור (שו"ע יו"ד סי' קיג ס"ג).

יא. בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רמח ד"ה סוף דבר) כתב, שבמזונות שבלילתן רכה וגוי מניחן בתנור... יכולים מדינא להקל שזהו כפת אף שאין מברכים בקבע עליו סעודה "ברכת המזון", וכל שישראל הדליק שרי, וגם הספרדים שהחמירו היינו בבישול ולא בפת, והמחמיר לעצמו יחמיר ותבוא עליו הברכה, אבל מדינא יש לסמוך להתיר.

"פת פלטר" ו"פת בעל הבית"

יב. כבר כתבנו על חומרת האיסור לאכול פת גויים, אולם במקומות שאין מצויה פת ישראל, היות ולחם הינו בבחינת "צורך חיי נפש" (לשון הטור) התירובאופן שאין אפשרות אחרת אכילת פת כשירה שנאפתה על ידי נחתום נכרי במאפייתו, והיא הנקראת "פת פלטר" מפני שאין פת זו גורמת כל כך התקרבות (טור ושו"ע יו"ד סי' קיב ס"ב וט"ז, וש"ך שם ביאר מפני שכשגזרו על הפת, לא נתפשט האיסור בכל המקומות. ובדרכי משה וערוך השולחן שם פירשו שבזמן הזה יכולים חכמי ישראל וגדוליהן לבטל דברי ב"ד חבריהן. ואף שבמגילה דף ב ע"א וע"ז דף לו ע"א מבואר שצריך שיהא הב"ד המבטל גדול בחכמה ומנין, שאני הכא, שלא פשט גזירת הפת בכל ישראל, והוא גזירה שאין רוב העיבור יכולים לעמוד בה).

יג. ובמקומות שנוהגים היתר בפת גוי נחתום, מותרות גם כן עוגות שברכתן בורא מיני מזונות שבלילתן עבה ומברכים עליהם ברכת המזון בקביעות סעודה (שו"ע שם ס"ו ובאופן זה אכן מברך עליהם בקביעות סעודה המוציא. ובש"ך סק"ח כתב שמדובר שיש להם תואר לחם). אולם ראה מה שכתב החכמת אדם (כלל סה ס"ז) שאותם טארטין, הביצים עיקר כמו הקמח, ואסורים משום בישול גויים משום הביצים. וכן אותם שבלילתם רכה, אסורים לכו"ע, דאין זו פת אלא בישולי גויים, וכמובן שבעוגות ישנם חששות רבות אחרות [ראה מש"כ לעיל לגבי משיחה בפת, ויש לחלק שבעוגות, ביצים הם מרכיב עיקרי באפיית הפת וייצורו]. ולמעשה נהגו להתיר פת הבאה בכיסנין שבלילתה רכה (הגרפ"ש).

יד. ולמרות שיש שהקילו בפת של גויים, כל זה פרט לעשרת ימי תשובה שהכל מחמירים בפת גויים בכל ענין (ראה שם בב"י ד"ה וכתב עוד, ובש"ך סי' קיב סק"ט וכנפסק בשו"ע או"ח סי' תרג ס"א וכמבואר במשנה ברורה סק"א וכ"ז אפילו בפת פלטר). ומי שאינו יכול לאפות בעצמו, יכשיר את תנורו של הגוי בהשלכת קיסם או בנפיחה כדלהלן. וע"ש שלא קיבלו על עצמם להחמיר בעשרה ימים אלו יותר ממי שנזהר כל השנה, ולכן בהולך בדרך יותר מד' מילין מותר לאכול פת פלטר. ובלאו הכי דעת הגר"ש ואזנר (קובץ מבית הלוי יו"ד הלכות מאכלי עכו"ם הערה ח) שאף כל השנה במקום שפת ישראל עולה ביוקר יותר מפת פלטר, מכל מקום אין להקל מחמת יוקר המוצר לאכול פת גויים ויקפיד על פת ישראל.

טו. והגדרת "פת בעל הבית" שאסור בכל אופן היא פת שאפה נכרי לצורך בני ביתו, ואפילו מקצועו נחתום, ואפילו מסרה לנחתום והוא מכרה לישראל. מה שאין כן הגדרת "פת פלטר" היא פת שאפאה הנכרי על מנת למוכרה אף שאין

..... אורחות אברהם – דיני גוי בבית ישראל

מקצועו אופה, ואפילו קנאה נכרי והוא נתנה לישראל (ראה טור ושוע שם ס"ז וברמ"א ס"ב).

טז. פלטר ישראל שפועליו גויים והמסיק והאופה גויים, אם לא התערב הישראל באפיה הפת אסורה משום פת גויים (ועיין ש"ך יו"ד סי' קיב סק"ז). והקובע הוא מי שהיה הפת אצלו בשעת אפיה, ולכן בעל הבית שמכר לפלטר הרי זה נשאר פת בעל הבית, וכן להיפך.

יז. הזקוק לפת מסוימת מטעמי בריאות, ויכול למוצאה רק אצל נחתום גוי רשאי לקנותה (שו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' קנה ס"ג, ודבר זה שייך כגון אצל חולה סכרת"ע וכד' שאסור בפת עם סוכר או מלח וכד', וטעם ההיתר מפני שאצלם נחשב הדבר כשעת הדחק. אולם ברור שכל זה רק מצד איסור פת גויים ובודאי שעליו לברר שהפת על כל מרכיביה כשרים).

יח. הזמין בעל מאפיה גוי את הישראל לאכול עמו בביתו, אפילו הגיש פת שנאפתה במאפיה יש אומרים, ש"פת בעל הבית" היא ואסורה באכילה (ראה שו"ע סי' קיב ס"ג ש"ך ונקודות הכסף שם. ובכה"ח שם סקכ"ז הכריע דלא כהש"ך וסבר שמזמינו גרוע [ע"ש משה"ק מהמחבר] ולד' פת מהמאפיה אפילו בביתו דינו כ"פת פלטר" ומ"מ המחמיר תע"ב. וע"ע שו"ת אבני נזר יו"ד סי' צג אות ד שיישב קושיית הש"ך ע"ד המחבר, שפת פלטר שקנאו בעה"ב מותר ומ"ט הכא אסר. ותירץ, דלד' היש"ש שיש ברירה בדרבנן גם לחומרא, מסתמא הפלטר שאופה דעתו לאכול הוא ובני ביתו והוברר למפרע שפת זאת היא "פת בעה"ב").

יט. ישראל שקיבל פת מבעל הבית גוי במתנה, אין ליתנו לישראל אחר, דהפת אסורה בכל אופן (ריטב"א ע"ז דף לה ע"ב. והחידוש שאסור אפילו שישראל מסר

לישראל אחר וכמה ידים החליפו ואין חשש חתנות אפ"ה באיסורו עומד, וראה עוד להלן סל"א לענין מכירה).

מלאכות המתירות את הפת

כ. עשה ישראל אחת משלש פעולות הבאות: הדלקת התנור, הכנסת הבצק לתנור או "השלכת קיסם", וכן בכל אופן שיש הגברת חום התנור, אף על פי שהגוי הוא האופה, הותרה כל הפת הנמצאת בתנור (שו"ע יו"ד סי' קיב ס"ט, והטעם מפני שבכך יש היכר שלא תישכח הגזירה שפת שלהם אסורה. ולדעת הרמ"א שם אפילו רק נפח הישראל באש מותר. אבל לדעת המחבר בשו"ע שם, צריכה להיות עזרה יותר ממשית בעת האפיה, ולכל הדעות לישה בלבד שנעשתה ע"י ישראל אינה מתירה כלל את הפת). בתנורי גז יפתח מעט את ברז הגז וזהו צורת החיתוי (חלקת בנימין יו"ד סי' קיב אות פח. וראה להלן ס"ל לענין תנורים חשמליים).

כא. בשו"ת דברי סופרים (סי' צג) התיר זריקת קיסם גם על ידי קטן, ומשום שלדעתו אין צריך כונה בזריקת הקיסם, רק צריך שיהא בר דעת שיוכל לחקרו שעשה כן, ומשום דאין נאמנות לקטן אפילו באיסור דרבנן. ובשו"ת ערוגת הבושם (יו"ד סי' קטו) כתב שנאמן הקטן אף להכשיר את התנור, ומטעם שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו וקטן נאמן באיסור דרבנן אף באיתחזק איסורא ומשום דבידו. ומכל מקום בעינן קטן שמחשבתו ניכרת וכנ"ל.

כב. עשיית אחת מן הפעולות הללו מועילה אף בפת של "בעל הבית" גוי (פרי חדש שם סק"א וברכי יוסף סקי"ח).